

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на ас. Ивайло Марков Лозанов
„Град и територия в Югоизточна Тракия: 148 г. пр. Хр. – 46 г.“
за присъждане на образователната и научна степен доктор

Представеният ми за рецензиране дисертационен труд се състои от 226 страници текст и 14 страници с илюстрации (карти, снимки и планове). Трудът е оформен съгласно възприетите изисквания. В структурно отношение той е разделен на *увод* (стр. 1-19), *три глави* (наречени в текста „части“, стр. 20-189), *заклучение* (стр. 190-196), *списък на използваната литература* (стр. 197-217), едно кратко текстово приложение, посветено на *епиграфската документация* (стр. 218-226) и още едно приложение, съдържащо споменатите по-горе илюстрации.

Темата на дисертационния труд е интересна и актуална; проблематиката и на късната елинистическа епоха като цяло, и на развитието на урбанизацията в Тракия остава по същество недостатъчно проучена, а конкретно за града в Тракия през късната елинистическа епоха на практика не е писано почти нищо специално. Ракурсът „град и територия“ също е актуален и активно разработван напоследък по отношение на други периоди и ареали, и опитът да се потърсят неговите измерения в разглеждания хронологически отрязък за определена конкретна територия (Югоизточна Тракия) е удачен и навременен.

В увода (част I по номерацията на автора, стр. 1-19) авторът очертава и обосновава териториалните и хронологически граници на изследването и проследява общо физическата география, природните ресурси и полезните изкопаеми на разглежданата област. Не съм особено убеден от неговите аргументи за отпадане от обхвата на изследването на земите между Средецка река и Източна Стара

планина, тоест на северната част на Югоизточна Тракия; въпреки ограничените изворови сведения Кабиле през разглежданата епоха вече е бил обект на отделна публикация на самия Лозанов от преди десетина години, има какво да се каже и за Аполония и Месамбрия с техните територии, надписи и активно монетосечение, и дори селището при бъдещия Деултум, за което има твърде ограничени данни, не е в по-неизгодно за изследване положение в сравнение с някои от селищата в разгледания в дисертацията по-южен район, обхващащ основно територията на днешна Европейска Турция (например Ускудама, Одрюса, Кипсела или Апрос).

Може да се спори и за удачността на избраната горна хронологическа граница на изследването – създаването на римската провинция Македония в 148 г. пр. Хр. не довежда до съществени промени по отношение на разглежданата област. По-съществени сътресения в нея предизвикват края на Пергамското царство и установяването на провинция Азия в 133-129 г. пр. Хр. и завоеванията на пропретора Тит Дидий в 101-100 г. пр. Хр., присъединили южните покрайнини на областта – „Херсонес и Кеника“ – към провинция Македония. За мен посполучлива горна граница би било началото на II в. пр. Хр., когато ликвидирането на келтското царство в Тракия и нашествията на Филип V и Антиох III предизвикват реорганизация на тракийските племена в района, документирана през 188 г. в първия мащабен сблъсък между тракийци и римляни край Кипсела; това е и първата мащабна изява на астите и кените, които ще доминират сред тракийските общности в региона през следващите векове. Около събитията от края на III и началото на II в. пр. Хр. е запазен и един характерен, макар и не особено изобилен, пласт от сведения за някои от градовете в региона, включването на които само би обогатило възможностите за анализ по темата.

В географския преглед би могло да се пожелае по-ясно разграничаване на планинските от равнинните райони с техните различни стопански характеристики, както и очертаване на специфичната роля на крайбрежията с разположените от

векове по тях старогръцки колонии. Още на стр. 2 срещаме и едно предпоставено наблюдение за компактно тракийско население и сходни обществени отношения в изследвания регион на Югоизточна Тракия, което избягва дихотомията тракийско/гръцко население с нейното съществено отражение и върху градовете, и върху обществените отношения в тях и в околните им територии: на практика по-голямата част от разгледаните индивидуално в дисертацията селища са гръцки градове от крайбрежната област, основани много векове по-рано като гръцки колонии, но запазващи и в тази епоха и етническият си облик, и традиционните за гръцкия полис политическо и обществено устройство, език и култура.

В увода е разгледана и историята на изследванията по темата (стр. 10-16), ограничена до проучването на Югоизточна Тракия. Би могло да се пожелае тук повече информация за развитието и състоянието на проучванията върху по-общо свързани с дисертацията проблеми като елинистическият град, римската експанзия и политика спрямо включени в провинциалната система или оставащи извън нея общности, характерът и промените в самата провинциална система през късната републиканска и ранната императорска епоха и ролята на градовете в нея, развитието на градския живот в Тракия през предходните векове и пр.

В заключителната част на увода са формулирани целите и задачите, които авторът си поставя със своя дисертационен труд (стр. 16-19).

Първата от трите глави (част II, стр. 20-68) е посветена на историческите извори по изследваната тема. Тук са разгледани относително подробно писмените извори по темата (стр. 20-62), като са приведени сведения за автори от Полибий до византийските лексикографи и за техните съчинения и е обърнато специално внимание на характера и стойността на съдържащата се в тях информация за историята на Югоизточна Тракия и за градовете в нея през разглеждания период. Може да се възрази срещу привеждането тук на много обща и не толкова съществена за темата на дисертацията информация с енциклопедичен характер; на

практика за представянето на някои автори е отделено повече място, отколкото на много от градовете в четвъртата част на изследването.

По-кратко са представени епиграфските и нумизматическите извори, тоест античните надписи (стр. 62-66) и монети (стр. 66-67), както и археологическите свидетелства, на които е отделено съвсем ограничено място (стр. 67-68) с обещанието конкретните сведения за състоянието на отделни археологически обекти да бъдат приведени поотделно при разглеждането на градовете в четвъртата част (което в значителна степен е изпълнено, но не заменя принципното разглеждане на възможностите на археологическите изследвания да допринасят, сега или в бъдеще, за изясняване на едни или други от разглежданите в дисертацията проблеми).

Втората глава (част III по номерацията на автора, стр. 69-136) е озаглавена „Очерк върху историческата и административната география на Югоизточна Тракия от 148 г. пр. Хр. до 46 г.“ За мен това е най-съществената и приносна част от дисертацията, въпреки че разглежданата тук тематика доста съществено се отклонява от заявените в заглавието и увода намерения. Главата е разделена на номерирани раздели и подраздели, което с оглед на големия ѝ обем е напълно оправдано. Първият от тези раздели е посветен на общите проблеми на римската експанзия на изток и развитието на системата на римските провинции (III.1, стр. 69-78). Тук са проследени същността на къснорепубликанските провинции, ролята на сената в тяхното управление, функциите на провинциалните управители, вътрешната организация на провинциите, статутът на провинциалното население, ролята на провинциалните градове и техният статут и други свързани проблеми, разглеждането на които е оправдано от включването на най-южната част на разглежданата територия в границите на провинция Македония. На няколко места тук и по-долу (стр. 70, 74, 130) се твърди, че Аталовите земи в Тракия (Херсонес и Кеника) били присъединени към провинция Македония не по-късно от 129-126 г. пр. Хр., и се цитира като потвърждение публикацията на Луиза Лукопулу от

1987 г. за източната граница на провинция Македония; тя обаче поддържа във въпросната статия различно мнение, а именно, че това е станало едва в 101-100 г. с действията на пропретора Тит Дидий. Цитираният по същия повод надпис на Менас от Сестос (стр. 126) също не съдържа изрични данни в това отношение. Остава необосновано с податки в изворите и мнението за превръщането на Херсонес и Кеника в римски *ager publicus* преди по-късната им трансформация в императорски домен; и *Lex de provinciis praetoriis*, и Цицерон (*de leg. agr.* 2.50) говорят за облагането им с провинциални данъци, което по принцип противоречи на такъв статут.

Следващият раздел (III.2, стр. 78-87) е посветен на владенията на Аталидите в Тракия и техните борби с царете на кените Диегилис и Зибелмис в третата четвърт на II в. пр. Хр. Интересно е развитото на стр. 85 хрумване за свързване на Зибелмис с известния само по монетите си цар Дизазелмис. В раздел III.3.1 пък са проследени събитията на границата на II и I в. пр. Хр. и дейността на пропретора Тит Дидий, като е предположено форморането на специална военна област (*ἐπαρχεία* = *regio*) в състава на провинция Македония, включваща някогашните владения на Аталидите в Тракия (Херсонес и Кеника).

Раздел III.3.2 е посветен на тракийския цар Мостис и е твърде дълъг (цели 38 страници, тоест повече от половината обем на главата). Разгледани са подробно надписите, споменаващи Мостис (стр. 92-95), сечените от него сребърни и бронзови монети (стр. 95-110), няколко археологически обекта по българското черноморско крайбрежие (при Синеморец, Бродилово и Приморско) с археологически материали и монетни находки от времето на Мостис (стр. 110-122) и са направени (на стр. 123-129) реди интересни заключения. Лозанов смята Мостис за цар на астите в края на II и началото на I в. пр. Хр.. Той приема изказваното вече предположение, че монетите на Мостис са сечени в Бизантион; идеята му, че споменаваният в надписите на някои емисии Садалас (когото той идентифицира с астейския цар от времето на Митридатовите войни, смятайки го за роднина и нас-

ледник на Мостис) бил заемал пет пъти (!?) върховната магистратура в Бизантион (стр. 109-110) обаче би била резонна само ако името на Садалас се срещаше и върху добре документираните монетни емисии от това време от името на града. Логично изглежда отхвърлянето на интерпретацията в предварителните публикации на обектите при Синеморец, Бродилово и Приморско като тюрзиси или владетелски резиденции с много по-приемливото мнение за техния характер на гарнизонни крепости. Като цяло разделът за Мостис е сред най-приносните и убедително представени части на дисертацията.

В краткия раздел III.4 (стр. 129-133) са разгледани накратко формите на политически и административен контрол в епохата на първите римски императори до създаването на провинция Тракия; ударение е поставено върху превръщането на Херсонес и Кеника в императорски домен и неговото управление; в следващия раздел III.5 (стр. 133-136) пък са разгледани някои проблеми около създаването и функционирането на „клиентното“ тракийско царство, управлявано от сапейската династия в същия период.

Третата глава е посветена по същество на темата на дисертацията и носи заглавието „Градове и територии“ (част IV, стр. 137-189). След кратко въведение (стр. 137-140), разглеждащо проблемите на градовете и градските територии в светлината на римското къснорепубликанско провинциално управление, следва изложението на близо петдесет страници (140-189) разглеждане поотделно на сведенията за повечето от градовете в разглежданата област: Енос, Бизантион, Лизимахия, Бизанте, Херайон Тейхос, Бизия, Аполония, Агатополис, Хадрианополис/Ускудама и Одрюса. Буди недоумение отсъствието в този преглед на няколко немаловажни града, при това засегнати в сведения и паметници от (или близки до) разглежданата епоха, като Кипсела, Кардия, Перинт, Селимбрия и Апрос, както и многобройните градове в Тракийския Херсонес, повечето от които също продължават съществуването си през късната елинистическа епоха. Изложението тук е подробно, основава се на внимателния анализ на писмени, епиграфски,

нумизматически и археологически извори и засяга същностните черти на градовете с техните територии, органи за управление и взаимоотношения с римските или тракийски власти. Недостатък на изложението тук е липсата на ясно разграничение между различните категории градове от гледна точка на техния произход, етнически облик и политическа принадлежност, зависимост или независимост (всъщност основната част от разглежданите поотделно градове са поместени след подзаглавието „Свободни градове (*civitates liberae*)“ на стр. 140, което предполага, че за „свободен град“ е обявена и столицата на астите Бизия, поместена сред останалите разглеждани в този раздел преимуществено гръцки крайбрежни градове.

Краткото заключение (част V, стр. 190-196) сумира изведените заключения и на практика представлява синтезиран преглед на основните проблеми на развитието на градовете в разглежданата област през късната елинистическа епоха.

Като цяло дисертацията на Ивайло Лозанов показва задълбочено навлизане в една сложна и противоречива проблематика, изискваща задълбочени познания и умения за работа с разнообразни исторически извори и разностранна библиографска осведоменост. Резултатът показва сериозни качества на дисертанта като изследовател. Лозанов задълбочено познава и използва внушителна по обем литература (стр. 197-217), проявява критичност и самостоятелност и формулира ред нови и приносни мнения и идеи по разглежданите в дисертацията въпроси. От друга страна структурата и съдържанието на работата в някаква степен се разминават с обявените със заглавието и постулирани в увода цели. Допуснати са и ред досадни технически грешки и неточни или необосновани твърдения. Към отбелязаните по-горе бих добавил като примери и следните:

на стр. 17 се приема за доказано съществуването на европейска сатрапия на Ахеменидската империя, мнение, което остава силно оспорвано;

на стр. 76, 133 и др. се говори за „одриски или одриско-астейски елити“, за отделни династически домове на одриси, асти и сапеи, макар в изворите да няма

нито едно изрично споменаване на Одриско царство или одриски царе в разглеждания период (което е добре известно на Лозанов, както личи на стр. 128); на стр. 125 „на запад до територията на Перинт“ следва да се поправи на „на изток до територията на Перинт“; на стр. 129 и 225-226 датирането на края на управлението на Садалас I в 57 г. пр. Хр. е произволно и не се опира на никакви конкретни и сигурни податки в наличните извори.

Бих допълнил, че тези и други допуснати слабости и неточности не омаловажават положителните качества и достойнства на дисертацията; без да е свършена, тя определено има характера на сериозно и приносно научно изследване и отговаря на изискванията за присъждане на докторска степен.

Авторефератът (с обем 47 печатни страници) отговаря на съдържанието на дисертацията и вярно представя нейното съдържание и изложените в нея идеи.

В заключение на казаното убедено препоръчвам на Ивайло Лозанов да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

София, 17 февруари 2017 г.

Рецензент:

проф. д-р Петър Делев